

Bevezető

Hol élünk? Hol helyezkedik el hazánk, régióink? Kikkel tartozunk egy földrajzi, politikai közösséghez? Ezekre a kérdésekre szinte naponta adunk választ, még ha ezt észre sem vesszük. Térszemléletünk velünk él, formálódik, sőt külső erők formálják. Nem csupán a földrajzi térben elfoglalt helyünket mutatja meg, sőt, főleg nem azt. Válaszaink azonoságtudatot, kapcsolatrendszert, előítéleteket, kultúrát és még sok mást jelentenek, amelyek értelme igazából akkor bontakozik ki, amikor a térségi identitásunk kérdésessé válik, vagy jövőnk szempontjából tétje lesz. Úgy tűnik, hogy az egyén térszemlélete sok szállal összekapcsolódik a földrajzi hellyel, ahol él, de kimutathatók etnikai, nemzeti, állampolgárság szerinti sajátosságok is.

Térszemléletünket formálja a földrajzi hely, táj, ahol életünk nagy részét töltjük; a tapasztalat, amit napi mozgásunk során szerzünk a világról; az oktatásban kanonizált földrajzi és történelmi ismeretek tára; a média (akár a naponta megnézett időjárás-jelentés); de ugyanígy a politikai vagy egyéb előítéletek, hisztériák is. Egyszerű lenne azt mondani, hogy a térszemléletünk a földrajzoktatás függvénye, hiszen ott kell megtanulnunk, hogy mely ország hova tartozik Európában, mely régiókra osztjuk fel az országunkat stb. Azonban, mikor ezeket a kérdéseket feltesszük valakinek, akkor sokan nem a megszerzett iskolai ismereteik alapján válaszolnak, hanem inkább előítéleteik, tapasztalataik, reflexeik alapján. Ez nyugati, az balkáni, ő „keletről” jött stb. Ítéleteink időben is változnak, egy esemény, egy új ismeretség átalakíthatja őket.

Mindezek ismeretének jelentős szerepe lehet a tudományban, politikában, hiszen ezek a szubjektív terek hatnak választói viselkedésünkre, viszonyunkra más államokhoz. Hol lehet ellenségeskedést szítani, s hol lehet kooperációt kiépíteni az államok és a népek között – ennek hátterét gyakran megmagyarázzák ezek a szemléletbeli kérdések.

Ezért éreztük úgy, hogy szomszédjaink térszemléletének ismerete fontos lehet számunkra. Más nyelv, részben eltérő – részben közös kultúra, rengeteg előítélet fogalmazódik meg a földrajzi térfogalmak használatában. Ebből indult ki kutatásunk, amikor a szomszédos országok és a Kárpát-medence fogalmának viszonyrendszerét kezdtük el vizsgálni. Az országok közötti kapcsolatok, térszemlélet-változások megismerése olyan információkat tartalmaz, amelyek messzire mutatnak napjaink Közép-Európájának geopolitikájában. Az átalakuló nagyterek, vonatkoztatási területek történelmi léptékű változások indikátorai, melyek múltbéli, s még inkább jelenlegi jellemzőit vizsgálni kell.

Másrészt kicsit ismeretlen terület számunkra, hogy szomszédjaink hogyan látják saját államuk területét. Az elmúlt két évtized jelentős államterületi átalakulásokat hozott a szomszédos területeken (gondoljunk csak Jugoszlávia [azon belül Szerbia], a Szovjetunió és Csehszlovákia szétesésére, több ország EU-tagságára. Átalakultak az országok területeileg, méretüket tekintve stb. Átalakultak a politikai rendszerek, a vezető ideológiák. Mindennek nyilván nyoma van térszemléletünkben, annak változásában is.

Jelen kötet anyagát egy olyan kutatás eredményei adják, amely ezeket a kérdéseket vizsgálta 2013 és 2015 között a Magyarországgal szomszédos országokban. Vizsgáltuk a földrajztankönyveket, a politikusok megnyilatkozásait, a földrajzi és más szakirodalmat, s elvégeztünk egy jelentős kérdőíves kutatást, amelyben osztrák, szlovák, ukrán, román, szerb, horvát, szlovén, magyar, s kisebbségi magyar egyetemi hallgatókat kérdeztünk arról, hogy hogyan látják országuk elhelyezkedését a térségben, kiket tartanak partnerországnak, s hogyan látják országuk belső struktúráját. Mindezek összegzését találjuk meg a kötet fejezeteiben.

Könyvünk így egyszerre szól a Kárpát-medencéről, a fogalom születéséről, fejlődéséről és tagadásáról; Közép-Európáról, annak múltbeli és jelenlegi „megszervezéséről”, a területén kialakuló kisebb, „saját” Közép-Európáról és más nagyterekről; valamint az országok belső, területi felépítéséről és annak jellegzetességeiről.

Köszönetet mondunk az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramnak (OTKA) a kutatás és e kötet finanszírozási háttérének biztosításáért!

Köszönet illeti a Fórum Kisebbségkutató Intézet (Somorja, Szlovákia) munkatársait a kötet kiadói gondozásáért és a megjelenítés biztosításáért.

Köszönet azoknak a kollégáknak, aki hozzásegítettek bennünket ahhoz, hogy kérdőíveinket lekérdezhessük a szomszédos államok egyetemlein, és a hazai intézményekben. Közöttük találunk magyar, román, szlovák, osztrák, szerb, horvát, szlovén, ukrán kollégákat is.

Nem utolsósorban köszönet jár a kutatói-szerzői csapat tagjainak: Albert András, Bali Lóránt, Hajdú Zoltán, Mezei István, Miklósné Zakar Andrea, Nagy Imre, Uszkai Andrea. Ők nem csak szakmai ismereteikkel, hanem román, szerb, horvát, német nyelvtudásukkal, helyismeretükkel járultak hozzá az eredmények megszületéséhez, kiemelve Uszkai Andreát, aki a kutatás adminisztratív, szervezési terheit is magára vállalta tudományos munkája mellett.

Győr, 2015

Hardi Tamás, kutatásvezető